

МУСІНИ – ПУШКІШИ – ПОЧЕСНІ ПОПЕЧИТЕЛІ НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У 1820 році в Ніжині було відкрито Гімназію вищих наук князя Безбородька. Цю назву вона мала до 1832 року. З 1832 — фізико-математичний ліцей. 1840 — юридичний ліцей. Приміщення було збудоване на кошти князя Олександра Андрійовича Безбородька і його брата, графа Іллі Андрійовича. Указом царя Олександра I першим Почесним Попечителем був призначений онук І. А. Безбородька граф Олександр Григорович Квшелев-Безбородько.¹

Почесний Попечитель мав великі повноваження. Він брав участь в засіданнях конференції (вченої ради), стежив за поведінкою і моральністю студентів, а найголовніше — мав право контролю за витратами на утримання Ніжинської вищої школи. Сума ця була визначена в розмірі 88 164 крб. і щороку надходила від нащадків князя О. А. Безбородька.²

Цю посаду О. Г. Квшелев-Безбородько обіймав з 1820 по 1855 рік. Протягом 1855—1870 рр. Почесним Попечителем був його син Григорій Олександрович. В його сім'ї дітей не було. Сестра його Любов Олександрівна вийшла заміж за графа Олексія Івановича Мусіна-Пушкіна, який у 1873 році, за наказом царя, був призначений Почесним Попечителем Ніжинського юридичного ліцею.

Третій Попечитель Ніжинської вищої школи гофмейстер двору Його Величності граф О. І. Мусін-Пушкін, кавалер орденів Білого Орла, Св. Анни та Св. Станіслава перших ступенів і Св. рівноапостольного князя Володимира 2 класу, народився в 1824 році. Службу свою почав у Міністерстві народної освіти — Почесним Наглядачем Санкт-Петербурзьких і Володимирських повітових училищ.

У 1849 році отримав штатне місце молодшого помічника столоначальника в департаменті внутрішніх справ. З 1856 року обіймав посаду Почесного Секретаря при ордені Св. Олександра Невського з правом носіння офіційного знака. У 1857 році петербурзьке дворянство обрало його Почесним Попечителем Петербурзьких гімназій і Предводителем дворянства Петербурзького повіту. З 1859 року починається служба по придворному відомству, а в 1861 році він отримав звання Гофмаршала Царського двору.

Граф Олексій Іванович вперше прибв у ліцей 4 вересня 1873 року. Він мав тривалу бесіду з директором і професорами про зміцнення матеріального і фінансового стану навчального закладу. Від імені своєї дружини, графині Любові Олександрівни, сестри Григорія Олександровича Квшелева-Безбородька, він збільшив річне утримання ліцею на 2 000 крб., які були спрямовані, головним чином, на утримання професорів в вигляді річної прибавки платні по 200 крб. кожному.³ Значну фінансову допомогу ліцею надала княгиня О. І. Суворова-Римницька, вдова графа Миколи Олександровича Квшелева-Безбородька. Вона пожертвувала ліцею 105000 крб. Відсотки з цього капіталу, понад 5000 крб. на рік, йшли на потреби закладу.⁴

У 1873 році ліцей відвідав Міністр народної освіти граф Толстой. У бесіді з О. І. Мусінін-Пушкінін, директором ліцею, професорами обговорювався проект реформування ліцею в інститут.

У 1875 році був розроблений і затверджений Устав, і того ж таки року відкрито Історико-філологічний інститут князя Безбородька. Його завданням, як визначалося в Уставі, було «готувати вчителів старо-

давніх мов, російської словесності та історії для середніх навчальних закладів».⁵ Завдяки допомозі О. І. Мусіна-Пушкіна та ініціативі директора інституту професора М. О. Лавровського з 1877 року почали видавати «Известия Нежинского историко-филологического института», де розмішувалися наукові праці викладачів і студентів.⁶ О. І. Мусін-Пушкін сприяв запрошенню на роботу в інститут професорів, які прославили вітчизняну науку: Н. Я. Грота, Р. Ф. Брандта, Г. Е. Зингера, Н. Я. Аристова, П. В. Нікітіна. Як свідчать архівні документи, він постійно відвідував інститут, цікавився його роботою, надавав моральну і матеріальну підтримку. За його сприяння в 1876 році була зроблена надбудова між триповерховими крилами корпусу інституту. Приміщення збільшилося на 10 аудиторій і один рекреаційний зал. Для бібліотеки інституту Олексій Іванович передав шість графських кімнат, а також подарував частину графського маєтку для будівництва трьох двоповерхових будинків для професорів та студентської лікарні.⁷

За його сприяння була придбана бібліотека директора Санкт-Петербурзького інституту І. Б. Штеймана — твори класичних авторів та праці з класичних мов, літератури, старожитностей і міфології. До інституту також надійшли дублікати книг із Варшавської університетської бібліотеки. Бібліотека поповнилася і книгами з колишнього Ніжинського грецького училища.

Граф О. І. Мусін-Пушкін помер у Ніщі 1879 р. 13 листопада на конференції інституту директор професор М. О. Лавровський зачитав телеграму від 7 листопада, в якій повідомлялося про смерть Почесного Попечителя. В інститутській церкві була відправлена панахида, на якій були присутні професори і викладачі, студенти і гімназисти. Того ж дня дружині покійного була надіслана телеграма із співчуттям.

14 березня 1880 року старший син О. І. Мусіна-Пушкіна, Олександр Олексійович, камергер двору Його Величності, статський радник, був призначений Почесним Попечителем. Директором інституту на тоді був дійсний статський радник Фрідріх Фердинандович Гельбке, інспектором — ординарний професор грецької словесності Антон Вячеславович Добіаш. О. О. Мусін-Пушкін продовжував, як і його батько, всіляко підтримувати інститут. Він добре знав педагогіку і велику увагу приділяв вихованню і класичній освіті студентів і гімназистів. Про його невтомну працю на цій ниві з похвалою і вдячністю відгукувалися професори і вихованці Ніжинської вищої школи. Безумовно, цьому сприяли зв'язки Попечителя, адже він був камергером імператорського Двору і Попечителем Одеського навчального округу.

За клопотанням Олександра Олексійовича Міністерство народної освіти дало дозвіл відкрити третє, історичне відділення (доти їх було лише два: класичне і слов'янське).

О. О. Мусін-Пушкін постійно надавав допомогу у виданні «Известий» інституту, де друкував свої статті. У 1884 році на засіданні педагогічної конференції відбулося обговорення його роботи під назвою «Вищі навчальні заклади з інтернатами в Німеччині та Франції». У рішенні записали: «...означену статтю графа О. О. Мусін-Пушкіна вмістити до VII тому «Известий историко-филологического института князя Безбородко».

О. О. Мусін-Пушкін здав на зберігання в рукописний відділ бібліотеки зібрання листів, а також рукопис «Историческое придание к переводу на русский язык «Похвалы глупости». Ці матеріали зберігалися в інституті до 1918 р.⁸

У 1897 р. дворянство Чернігівської губернії звернулося до царя Миколи II з проханням ліквідувати Ніжинський історико-філологічний інститут, а замість нього створити сільськогосподарське училище. Це прохання мотивувалося тим, що «навчання в класичній гімназії з перевагою стародавніх мертвих мов являє собою труднощі для більшості наших дітей».

На захист альма матер М. В. Гоголя та інших письменників і вчених, які закінчили вищу школу в Ніжині, виступили професори інституту і прогресивні діячі країни. О. О. Мусін-Пушкін написав листа царю, і прохання чернігівських дворян було відхилене, а інститут продовжував примножувати свої педагогічні та наукові традиції.⁹

О. О. Мусін-Пушкін помер 27 червня 1918 р. З інституту до Києва їздила спеціальна делегація на похорон, де поклали вінок від імені викладачів і студентів. 30 червня в інститутській церкві відбулася заупокійна літургія, а по її закінченні — панахида за померлим. На літургії і панахиді були присутніми професори, викладачі, студенти, службовці, жителі міста.

9 липня 1918 року в інститут приїхав син покійного граф Микола Олександрович Мусін-Пушкін. Відбулися товариські збори, на яких обговорювалися питання навчальної та наукової діяльності інституту. Він брав участь у 1-й імперіалістичній війні з 1914 по 1917 рік. Корнет М. О. Мусін-Пушкін за виявлену хоробрість нагороджений трьома орденами: Георгія IV ступеня, Георгія III ступеня, Станіслава III ступеня з мечами і бантом. З 1918 року — студент Київського університету Св. Володимира.¹⁰

Указом гетьмана України Павла Скоропадського від 29 вересня М. О. Мусін-Пушкін був затверджений у званні Почесного Попечителя Ніжинського державного історико-філологічного інституту князя Безбородька з 27 липня 1918 р.

М. О. Мусін-Пушкін і вдова Почесного Попечителя графиня Марія Миколаївна пожертвували інституту 5 000 крб. На ці кошти був заснований «Фонд імені О. О. Мусін-Пушкіна». В положенні про фонд підкреслювалося, що «капітал этот хранится в правительственном учреждении, распоряжение таковым принадлежит конференции института, фонд может пополняться путем пожертвований от учреждений и частных лиц». У листопаді 1918 р. М. О. Мусін-Пушкін надіслав ще 3 000 крб., а його мати графиня Марія Миколаївна — 500 крб. для «Фонду імені графа О. О. Мусін-Пушкіна» — для утримання студентської їдальні.¹¹

Один із випускників інституту, відомий педагог О. Круковський, вітаючи своїх колег з ювілеєм, писав: «У цей день серця всіх, кому дорого вищі ідеальні інтереси вітчизняної освіти, линуть до цих старих стін, прихистивших в минулі роки Гоголя і Редкіна. Нехай же на благословенному лоні України серед працелюбного і чесного народу, який дав Росії багато гідних синів, розквітають і міцніють нові педагогічні сили, покликані до плідотворної справи виховання підрастаючого покоління в душі любові до науки, Батьківщини і людини».¹²

Ці слова є гідною нагородою і високою оцінкою праці не тільки професорів інституту, але і діяльності Почесних Попечителів Мусіних-Пушкіних.

Джерела і література:

- 1 Лицей князя Безбородко. — СПб, 1859. — С. 50.
- 2 Відділ Держархіву Чернігівської області (далі ДАЧО) в Ніжині. — Ф. 1136. — Оп. 2. — Спр. 631. — Арк. 4.
- 3 Відділ ДАЧО в Ніжині. — Ф. 387. — Оп. 1. — Спр. 860 — Арк. 23.
- 4 Историко-филологический институт кн. Безбородко в Нежине. — К., 1899. — С. 6
- 5 Заболотский П. А. Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине. — СПб, 1912. — С. 36.
- 6 Відділ ДАЧО в Ніжині. — Ф. 387. — Оп. 1. — Спр. 215. — Арк. 126.
- 7 Добиаш А. В. Николай Алексеевич Лавровский. — Нежин, 1900. — С. 28.
- 8 Там само.
- 9 Відділ ДАЧО в Ніжині. — Ф. 387. — Оп. 1. — Спр. 860. — Арк. 31.
- 10 Там само.
- 11 Там само.
- 12 Відділ ДАЧО в Ніжині. — Ф. 387. — Оп. 1. — Спр. 860. — Арк. 34.